

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
Факултета за економију, финансије и администрацију

Одлуком Наставно-научног већа Факултета за економију, финансије и администрацију бр. 749/09 од 9 новембра 2009 године и бр. 069/16 од 5 фебруара 2016 године одређени смо у Комисију за оцену докторске дисертације, кандидата **мр Небојше Гаговића**, под насловом „**Детерминанте раста извоза и анализа могућности повећања извоза Србије**“, о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и докторској дисертацији

Мр Небојша Гаговић је рођен 20. јула 1962. године у Београду. Основно и средње образовање стекао је у Београду. Дипломирао је на Економском факултету Универзитета у Београду, одсек Опште економије смер Спољна трговина 1986. године са просечном оценом током студија 8,91 и оценом на дипломском 10. Магистарску тезу “Фактори конкурентности новоиндустријализованих земаља Источне и Југоисточне Азије” одбранио је на Економском факултету Универзитета у Београду, смер Међународна економија, 1997. године.

Од 1989. године запослен је у *Институту за спољну трговину* у Београду. Након припајања Института Привредној комори Југославије, 2002. године, радио је као истраживач сарадник у *Центру за научноистраживачки рад и економске анализе Привредне коморе Југославије*, а након гашења Привредне коморе Југославије, од 2003. године, као начуни сарадник у *Центру за научноистраживачки рад економске анализе Привредне коморе Србије*. У току свога ангажмана у Институту за спољну трговину и Привредној комори, учествовао је у изради више пројеката од националног и међународног значаја, објавио већи број самосталних и коауторских радова у научним часописима и учествовао са радовима на више научних скупова са националним и међународним значајем:

- **Гаговић Н.** (1992.), “Транснационалне корпорације - локомотива привредног развоја”, *Економски анали*, бр. 113, јул-септембар, Економски факултет, Београд, сс. 118-125. M24
- **Гаговић Н.** (1993.), “Савремене тенденције на светском тржишту производа електронске индустрије”, *Економски анали*, бр. 116, април-јун, Економски факултет, Београд, сс. 116-129. M24
- **Гаговић Н.** (1995.), “Могући ефекти мера еколошке заштите на компаративне предности извозника са Далеког истока”, *Економски анали*, бр.126, октобар-децембар, Економски факултет, Београд, сс. 71-76. M24
- **Гаговић Н.** (1998.), “Политика подстицања извоза гарантовањем специјалног статуса извозника”, *Економски односи са иностранством и транзиција југословенске привреде*, зборник радова са саветовања у Херцег Новом, Научно друштво економиста, Херцег Нови, 24-26. јун, сс. 247-252. M63
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (1998.), “Трошкови еколошке заштите и развој туризма”, *Туризам*, бр. 2, Институт за географију, Природно-математички факултет, Нови Сад, 1998, сс. 84-88. M53

- **Гаговић Н.** (1998.), “Трошкови еколошке заштите и развој туризма”, *Утицај туризма на трансформацију физичко-географских елемената простора*, (научни скуп са међународним учешћем), Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад, 16-18. октобар. M63
- **Гаговић Н.** (1998.), “Нужност и модалитети спровођења концепта својинске трансформације”, *Економски анали*, тематски број “Приватизација, финансијско тржиште и финансијске институције”, Економски факултет, Београд, децембар 1998, сс. 138-147. M24
- **Гаговић Н.** (1999.), “Остваривање извозне конкурентности кроз подстицање мале привреде”, *Стратегија развоја Југославије и укључивање предузећа у светску привреду*, Савез економиста, Копаоник, 16-18. март, сс. 157-163. M63
- **Гаговић Н.** (1999.), “Пакт стабилности за југоисточну Европу и постратовска обнова Југославије”, *Акутни проблеми југословенске привреде - Могуће алтернативе опоравка и развоја*, Зборник радова, 25. јун, Научно друштво економиста, Београд, сс. 117-126. M63
- **Гаговић Н.** (1999.), “Стратегија укључивања мале земље у светску привреду кроз побољшање конкурентске позиције”, *Економско финансијски односи са иностранством - Могуће алтернативе у функцији обнове и развоја југословенске привреде*, Зборник радова, 28. и 29. септембар, Научно друштво економиста Југославије, Београд, сс. 299-309. M63
- **Гаговић Н.** (2000.), “Југословенска спољна трговина и стратегија извозно-оријентисаног привредног раста у 21. веку”, *Економски анали*, тематски број, Економски факултет у Београду, сс. 147-155. M24
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2000), “Власничка трансформација као услов спровођења извозно-оријентисане развојне стратегије”, Зборник радова *Власничка трансформација предузећа и банака: Југословенска и међународна искуства и перспективе*, Научно друштво економиста, Београд, сс. 273-283. M63
- **Гаговић Н.** (2001.), “Слободан трговински статус као предуслов успешне транзиције”, *Економски анали*, тематски број, мај, Економски факултет Београд, сс. 256-263. M24
- **Гаговић Н.** (2001.), “Стране директне инвестиције као основ транзиционог процеса у централној и источној Европи”, *Економски анали*, тематски број, октобар, Економски факултет, Београд, сс. 234-242. M24
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2001.), “Економски аспект реинтеграције Југославије у глобалне туристичке токове”, *Туризам*, бр. 5, Природно-математички факултет, Институт за географију, Нови Сад, сс. 34-36. M53
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2002.), “Економска политика у функцији подстицања страних директних инвестиција”, *Економски анали*, тематски број, Економски факултет, Београд, сс. 121-128. M24
- **Гаговић Н.** (2002.), “Неопходност формулисања програма постинвестиционих услуга у привреди Србије”, *Економски анали*, тематски број, Економски факултет, Београд, јун, сс. 183-188. M24
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2002.), “Концепт подстицања развоја стратешких, извозно-оријентисаних делатности”, *Економски анали*, тематски број, октобар, Београд, сс. 167-175. M24

- **Гаговић Н.** (2002.), „Пораст конкурентности домаће привреде - основни циљ економске политике у 2003. години”, *Економски анали*, тематски број децембар, сс. 235-240. M24
- **Gavrilović-Gagović S. and N. Gagović** (2003.), „Service Management System - The Main Components and Features”, *Management*, No. 28, February, FON, Belgrade, pp. 37-40. M24
- **Гаговић Н.** (2003.), „Еволуција компаративних предности привреде Србије и Црне Горе у периоду 1981-1999”, *Економски анали*, тематски број, септембар, Економски факултет, Београд, сс. 205-219. M24
- **Гаговић Н.** (2003.), „Положај Србије у светском извозу индустријских производа и мере за побољшање у 2004. години”, *Економски анали*, децембар, Економски факултет, Београд, сс. 163-174. M24
- **Гаговић Н.** (2003.), „Компаративне предности извоза Србије и Црне Горе“, *Привредна изградња*, бр. 3-4, Нови Сад, сс. 153-175. M53
- **Гаговић Н.** (2004.), „Извоз индустријских производа и конкурентност у условима евентуалног приступања Србије Светској трговинској организацији”, *Економски анали*, тематски број, септембар, Економски факултет, Београд, сс. 325-338. M24
- **Гаговић Н.** (2004.), „Перспективе економског раста у свету и положај Србије”, *Економски анали*, тематски број, децембар, Економски факултет, Београд, сс. 301-310. M24
- **Гаговић Н.** (2010.), „Стратегија управљања односом с клијентима на примеру фармацеутске индустрије“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 4, октобар-децембар, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 66-88. M53
- **Гаговић Н.** (2011.), „Приватизација у Србији“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 1, јануар-март, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 64-76. M53
- **Гаговић Н.** (2011.), „Неки елементи политике подстицања извоза“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 2, април-јун, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 54-70. M53
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2012.), „Карактеристике извоза Србије у периоду транзиције“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 2, април-јун, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 14-31. M53
- **Гавриловић-Гаговић С. и Н. Гаговић** (2012.), „Услови пословања у Србији, према извештају Светске бакне 'Doing Business 2012'“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 3, јул-септембар, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 5-28. M53
- **Гаговић Н.** (2012.), „Утицај конкурентности на прираст извоза Србије у периоду 2004-2011“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 4, октобар-децембар, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 84-108. M53
- **Гаговић Н.** (2013.) „Фактори конкурентности српског извоза“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 2, април-јун, Привредна комора Србије, Центар за M53

научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 73-90.

- **Гаговић Н.** (2014.), „Прилагођавање политике конкуренције европским стандардима“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 1, јануар-март, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 30-44. M53
- Самарцић С. и **Н. Гаговић** (2014.), „Индустрије информационо-комуникационих технологија и њихов значај за привреду Србије“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 2, април-јун, Привредна комора Србије, Центар за научноистраживачки рад и економске анализе, Београд, сс. 5-21. M53
- **Гаговић Н.** (2014.), „Управљање ризицима у извозу“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 4, октобар-децембар, Привредна комора Србије, Центар за економске анализе, Београд, сс. 19-35. M53
- Милосављевић С., С.Гавриловић-Гаговић и **Н. Гаговић** (2015.), „Спољнотрговинска размена услуга Србије у периоду 2007-2013 и могућности повећања извоза“, Зборних радова са Научне конференције: *Економска политика Србије у 2015. години*, Научно друштво економиста Србије, Београд, сс. 187-205. M63
- Самарцић С., С. Гавриловић-Гаговић и **Н. Гаговић** (2015.), „Детерминанте системске конкурентности у индустрији“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 1, јануар-март, Привредна комора Србије, Центар за економске анализе, Београд, сс. 19-36. M53
- **Гаговић Н.** (2015.), „Анализа локационих фактора“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 2, април-јун, Привредна комора Србије, Центар за економске анализе, Београд, сс. 63-75. M53
- **Гаговић Н.** (2015.), „Утицај транзиције на стабилност и развој српске привреде“, *Тржиште-новац-капитал*, бр. 3, јул-септембар, Привредна комора Србије, Центар за економске анализе, Београд, сс. 5-32. M53

Докторска дисертација кандидата **мр Небојше Гаговића** урађена је на укупно **337** страна са додатних **6** страна литературе и **16** страна анекса. Списак коришћене литературе обухвата **228** јединица које чине књиге, студије, чланци и реферати, док су посебно наведене интернет адресе. Од укупно коришћене литературе, **166** јединица или 73% коришћене литературе је страних аутора, док **62** јединице чине радови аутора из Србије и бивших југословенских република. Уз основни текст, дисертација садржи и **64** табеле и исто толики број графикана који допуњавају презентирани анализу, а чији је списак представљен у садржају рада.

2. Предмет и циљ истраживања

Иако су отпочеле још у току осме декаде прошлог века, круцијалне промене на пољу глобалних односа у светској привреди постале су транспарентне тек на преласку у нови миленијум. У склопу свеукупних промена у функционисању светске привреде, постојећу економску стварност не карактерише само прелаз у савременију и вишу фазу успостављања међусобних веза и глобално дефинисаних односа међу актерима на јединственом тржишту, већ и низ глобалних неравнотежа које се јављају услед већ изграђене економске међузависности у светском репродукционом циклусу. Процене указују да се око половине светског бруто домаћег производа (БДП) генерише у индустријском сектору, који је већ захваћен, или је на путу убрзаног укључивања у ове процесе.

У том контексту, једино отворене привреде, које су спремне да прихвате нову логику тржишта и прилагоде своју структуру и институције савременим процесима, могу да рачунају на позитивне економске ефекте Новог светског поретка. Устаљени појам „домаћа тржишта“ губи на значају, јер у новим околностима пркоси реалности, која показује да се локална тржишта, традиционалним методама, више не могу заштитити и изоловати од утицаја глобалне конкуренције, нити поставити као оквир за производну или тржишну експанзију у будућем периоду.

Државама и предузећима потребан је нов приступ у превазилажењу вишеструких проблема који се јављају у процесу одржавања привредног раста и развоја у новопрофиланом конкурентском окружењу. Највеће промене односе се на доношење пословних одлука у области: финансија, правних ограничења и административне подршке, међународних трговинских баријера и уопште идентификовања могућности које постоје на светском тржишту.

Укључивање у глобалне токове заменило је међународну помоћ као средство постизања идустијског и општег привредног просперитета за већину недовољно развијених земаља (осим оних најсиромашнијих). Растућа либерализација трговинских и инвестиционих режима, заснована на давању предности тржишним подстицајима и извозно-оријентисаним програмима, представља кључни оквир за улазак у ново економско окружење, дефинисано унитарним светским тржиштем.

Попут осталих земаља Југоисточне Европе, Србија настоји да се укључи у глобалне токове кроз процес транзиционих реформи економског и свеукупног друштвеног уређења, као и учествовањем у европским интеграционим процесима. Са деценијом закашњења у односу на остале напредне земље бившег социјалистичког уређења, у Србији је, током последњих петанаест година, спроведено низ реформских захвата у различитим областима друштвеног организовања и привређивања. Упоредо с процесом реформи, Србија је успела да оствари релативно високе стопе економског раста у појединим фазама транзиције и делимично поврати међународни утицај, кроз редефинисање положаја у већем броју регионалних и глобалних институција и учешће у европском интеграционом пројекту „Споразум за стабилизацију и придруживање“.

Предмет овог рада је утврђивање позитивних и негативних ефеката процеса глобализације и позиционирања Србије у контексту њеног укључивања у глобалне производне процесе и трговинске токове, као и формулисање предлога системских мера за унапређење конкурентности извоза робе и услуга, на основама целовитог и мултидисциплинарног концепта управљања извозом. Досадашња пракса је показала да без комплексног, вишедимензионалног, приступа управљању извозом, није могуће остварити значајније резултате на овом пољу. Проширење регионалних интеграција, заједно са процесима опште либерализације и дерегулације, доприноси заоштравању конкуренције на међународном тржишту, тако да се отвара потреба за увођењем систематског приступа управљању извозом и профилисањем кадрова који би се специјализовали за ту област.

Циљ истраживања је да обједини најновија научна сазнања из подручја која су релевантна за успешно позиционирање на глобалном тржишту у посебну економску дисциплину, која би се бавила теоријом и праксом управљања извозом у контексту системског унапређења конкурентске позиције домаће привреде на глобалном тржишту; да допринесе развоју квалитативног стратешког мишљења и пословног предузетништва; као и да утиче на развој мултифункционалних способности будућих менаџера. То омогућава структура дисертације, која интегрише више функција и пословних активности: финансије, менаџмент, маркетинг, предузетништво, пословно-економске анализе, анализу глобалних трендова, као и анализу конкурентских способности и потенцијала привреде Србије. Диспозиција дисертације креирана је са циљем да помогне менаџерима да самостално профилишу своју активност на промовисању извоза, у зависности од личних склоности и захтева посла.

У најширем смислу, под појмом „управљање извозом“ треба подразумевати развој свести свих сегмената друштва о неопходности личног ангажовања на подстицању производње робе и услуга за глобално тржиште. Сваки акт државних званичника, научника, предузетника, радника и осталог дела популације, треба да буде учињен са свешћу о потреби формирања таквог окружења, које ће подстицати развој земље заснован на извозу производа и услуга са значајном компонентом технолошког прогреса.

Овај рад је конципиран тако да пружи одговарајући научни допринос свима који желе да изграде успешну пословну каријеру кроз образовање и развој нових идеја, како онима који креирају економску политику земље, тако и онима који већ раде на пословима који су директно или индиректно повезани са међународним пословањем у ширем смислу речи - запосленима у корпорацијама, коморском систему, банкама, министарствима, као и у истраживачким институцијама из области међународне трговине и међународног пословања, финансија, осигурања и сл.

Операционално одређење предмета:

- *Чиниоци садржаја предмета истраживања* – Фокус докторске дисертације је конкурентско позиционирање привреде Републике Србије и њеног извоза робе и услуга на све захтевнијем глобалном тржишту, утврђивање утицаја појединих квантитативних и квалитативних фактора на конкурентност извоза Србије и предлагање системски уређеног сета мера које треба да допринесу расту извозне и укупне националне конкурентности земље.
- *Временско одређивање предмета истраживања* – Истраживање обухвата анализу великог броја теоријских и емпиријских приказа, почев од научно-истраживачких радова у овој области који датирају из друге половине XX века, све до савремених анализа које поткрепљују предмет истраживања. Емпиријска анализа предмета истраживања докторске дисертације обухвата период транзиционих реформи, које се у Србији интензивно спроводе почев од 2000. године. У зависности од комплексности анализа и расположивости података, посебно када је реч о статистичким истраживањима која обухватају велики број економија, највећи део анализа односи се на период 2000-2013. године.
- *Просторно одређивање предмета истраживања* – У истраживању је анализирана конкурентност извоза робе и услуга Републике Србије на глобалном тржишту, као и детерминанте које је опредељују. Посебан акценат је стављен на регионални аспект конкурентности на најзначајнијим српским извозним тржиштима (ЕУ, ЦЕФТА и БРИКС). У циљу што садржајније анализе примењен је компаративни метод у односу на напредне земље у транзицији Централне и Источне Европе, земље Западног Балкана и индустријски развијене земље ЕУ.
- *Дисциплинарно одређивање предмета истраживања* – Сprovedено истраживање има мултидисциплинарни карактер, јер су анализирани економски (микроекономски и макроекономски), финансијски и социјални фактори који утичу на формирање тржишних структура и конкурентност извоза у робном и услужном сектору. Истовремено, предлог системских мера унапређења конкурентности је изразито мултидисциплинарног карактера, уз висок ниво координације различитих нивоа утицаја.

Научни циљ се огледа у научној дескрипцији, како теоријске, тако и емпиријске анализе конкурентности привреде Србије, њеног извоза и основних детерминанти које опредељују конкурентност српских производа и услуга на глобалом тржишту. У теоријском смислу, научни циљ се заснива на анализи савремених теорија спољне трговине и конкурентности, док у емпиријском смислу, рад својом анализом извозног сектора, истражује и разматра комплексну проблематику фактора конкурентности у поређењу са индустријски развијеним привредама Европе и напредним земљама у транзицији.

Са аспекта друштвеног циља, истраживање:

- приказује економски и социјални амбијент у Србији и одабраним земљама Централне и Источне Европе и испитује утицај глобалне економске кризе на ове земље;
- дефинише тренутну позицију и предвиђа могућности развоја извоза земаља у транзицији Централне и Источне Европе;
- дефинише тренутну позицију и предвиђа могућности развоја извозног сектора Србије на глобално тржиште применом компаративне анализе;
- приказује компаративну анализу нивоа конкурентности у извозном сектору Србије и земаља у транзицији Централне и Источне Европе;
- кроз анализу више различитих детерминанти извоза, пружа јаснију слику о конкурентности робног и услуженог сектора и истовремено омогућава сагледавање трендова конкурентности у будућем периоду;
- пружа допринос референтним институцијама и регулаторним телима у Србији да формулишу адекватна решења, усмерена на унапређење конкурентности извоза робе и услуга на све захтевнијем глобалном тржишту.

3. Основне хипотезе истраживања

Полазна претпоставка у дисертацији је да недостатак квалитетног управљања извозом представља основни узрок незадовољавајућег позиционирања Србије на глобалном тржишту.

У циљу доказивања ове сложене претпоставке, тестирано је шест хипотеза, применом разноврсних квантитативних и квалитативних метода економског, економетријског и статистичког истраживања. Хипотезе су постављене на начин да се њиховим одбацивањем, долази до доказа исправности полазне претпоставке у дисертацији. Другим речима, одбацивање свих шест хипотеза би значило да су узроци неконкурентности српске привреде и њеног извоза уграђени у сам систем функционисања друштва, што захтева адекватан (системски) приступ њиховом елиминисању.

X1: Привредни раст Србије вођен је експанзијом извоза.

У циљу испитивања ове хипотезе, извршена је анализа производне функције, прилагођене потреби израчунавања доприноса домаће тражње, извозне експанзије и увозне супституције, привредном расту Србије. Одбацивање ове хипотезе значи да је привредни раст Србије у досадашњем периоду био вођен превасходно растом домаће тражње, а не експанзијом извоза, што указује на битне пропусе у спровођењу транзиционих реформи, који спречавају остваривање очекиваних промена у структури производње и извоза.

X2: Структурне промене у српској привреди резултирале су порастом значаја разменљивих, еколошки прихватљивих, профитабилних и технолошки интензивних делатности.

У оквиру ове хипотезе, тестирана је претпоставка да структура производње и извоза, која се формирала кроз транзициони процес реструктурирања српске привреде, није у складу с концептом постизања одрживе глобалне конкурентности. Одбацивањем X2, потврђује се претпоставка да је за време транзиције у структури производње и извоза Србије дошло до повећања учешћа неразменљивих сектора, нискоакумулативних и технолошки сиромашних индустрија, као и индустрија које представљају значајну еколошку претњу. Овим се отвара простор за анализу мера пословне политике предузећа и економске политике Владе, у циљу подстицања квалитетних структурних промена у производњи и извозу.

X3: Структура робног извоза Србије комплементарна је структури извоза земаља ЕУ.

Хипотеза о расту технолошке интензивности српског извоза, посредно је тестирана методом компарације учешћа „*human and physical capital*“ и „*high skill*“ интензивних производа у структури извоза Србије и ЕУ, према одсецима Стандардне међународне трговинске класификације (Рев. 4). Овај метод се заснива на чињеници да је технолошки интензивна производња, уједно и интензивна људским и физичким капиталом, као и високо-стручним радом. У мери у којој долази до повећања подударности учешћа производа интензивних људским и физичким капиталом и високо-стручним радом у структури извоза Србије и ЕУ, могло би се закључити да расте и технолошка интензивност српског извоза. Одбацивање хипотезе указује да Србија остаје на традиционалним изворима компаративних предности, који се заснивају на јефтином раду и ресурсима.

X4: Робна структура извоза Србије одговара структури светске увозне тражње и увозне тражње њених најзначајнијих спољнотрговинских партнера.

Истинитост ове тезе утврђена је анализом комплементарности робне структуре извоза Србије са структуром светске увозне тражње, као и увозне тражње на најзначајнијим српским извозним тржиштима, ЕУ и ЦЕФТА. Одбацивањем *X4*, закључује се да традиционална и стагнантна структура домаћег извоза представља значајно ограничење динамичнијем и равноправнијем укључивању земље у глобалне трговинске токове.

X5: У периоду транзиције забележен је напредак у структури конкурентских предности српског извоза.

Хипотеза је тестирана применом методологије обрачуна индикатора откривених компаративних предности РЦА, који указују на структуру статичких и динамичких компаративних предности извоза Србије. На основу исказаних предности, утврђена је структура фактора конкурентности, која треба да покаже да ли је у посматраном транзиционом периоду дошло до повећања значаја квалитативних фактора конкурентности над ценовним, што би указивало да је остварен битан напредак у структури конкурентских предности домаћег извоза.

X6: Раст извоза српских компанија је резултат побољшања њихове конкурентске позиције на тржишту.

Ова хипотеза је тестирана на основу регресионе анализе функције раста робног извоза, која исказује појединачни допринос експанзије светске трговине и структурне прилагођености домаће понуде регионалној и робној структури увозне тражње, промени вредности робног извоза Србије у последњој посматраној години транзиције у односу на њен почетак. Резидулана величина регресионе једначине представља утицај недефинисаних фактора на промену вредности извоза у посматраном периоду, што се дефинише као збирни допринос ценовне и квалитативне конкурентности производа извозном диференцијалу. Одбацивањем *X6*, доказује се претпоставка да за раст робног извоза Србије већи значај имају независни екстерни фактори, од интерних фактора конкурентности, што би указало на потребу ревидирања економске политике државе и пословних политика компанија, у циљу побољшања конкурентске позиције извозника

4. Методе истраживања

У дисертацији доминира примена *метода истраживања и тумачења економских законитости и категорија*. Као подсистем метода друштвених наука коришћени су принципи и фазе општег метода научног истраживања. Посебан значај је посвећен методу аналитичко – квалитативне анализе, који се користи у друштвеним наукама (приступ, поступак, верификација).

Полазећи од теоријско-филозофске основе научног метода, посебно су искоришћена обележја методе *логичке и економске анализе*, као и основних методолошких праваца у економији. Осврт на основне методолошке правце у економији искоришћен је да би се анализирао допринос

доминантних економских школа проблематици привредног развоја, глобализације и управљања извозном активношћу.

Преглед различитих аспеката *методолошких расправа* покрива релевантна достигнућа у филозофији науке уопште, али и спорна питања логичке конзистентности (проблем увек актуелних контроверзи) којима обилује методологија економских наука. У раду се није вршило само таксативно набрајање суштинских питања поводом којих постоје размимоилажења теоретичара економије, већ се покушало са расветљавањем контроверзи кроз наглашавање методолошких аспеката анализираних проблема.

Највећи број закључака у раду заснован је на коришћењу логичких метода научне спознаје: синтези и анализи, индукцији и дедукцији, деконструкцији, дефиницији, апстракцији и аналогiji.

У дисертацији су посредно коришћене и комбиноване методе истраживања, као што су: методе анкете и интервјуа, историјско-компаративне методе, методе економске анализе, метод анализе садржаја.

Од квантитативних економских метода анализе употребљене су статистичка и економетријска анализа. Као основна статистичка метода, у раду је примењена мултиваријациона регресиона и корелациона анализа симултаног пресека и временских серија; анализа еластичности (REVELAST); структурна анализа, с посебним освртом на обрачун коефицијената робне и регионалне концентрације и диверсификације извоза, отворености домаће привреде и слагања робних структура (коефицијент конгруенције, косинусна метода); обрачун и анализа индекса статичких и динамичких компаративних предности уз примену три диференцирана метода: RCA (откривених компаративних предности), RSS (релативног спољнотрговинског салда) и RPU (релативне покривености увоза извозом); анализа тржишног учешћа с посебним нагласком на CMS (constant market share) модел; као и анализа ценовне и квалитативне компоненте конкурентности робног извоза.

Од економетријских метода, примењена је анализа производне функције, прилагођена потреби оређивања доприноса појединих облика тражње (домаћа, извозна и увозно-супститутивна) привредном расту земље.

Посебну примену у дисертацији имао је модел хипотетичког извоза, који указује на појединачан допринос тренда глобалне трговине, робне и регионалне структуре извоза и конкурентности на промену обима извоза у посматраном периоду.

5. Садржај истраживања

Рад садржи осам поглавља и анекс са обимним статистичким материјалом, који чини допуну текстуалном делу анализе у раду.

Уводно поглавље пружа увид у теоријске аспекте међународних економских односа, са посебним акцентом на генезу теорија о спољној трговини у циљу обликовања научног концепта који треба да афирмише владајући економски поредак у свету. Комплексно окружење у којем се одвија спољнотрговинска активност наметнуло је потребу за увођењем мултидисциплинарног концепта управљања извозом, заснованог на пуном уважавању екстерних и интерних детерминанти извоза и локалне и глобалне међузависности. Детерминанте које утичу на резултате извоза националних компанија су: спољно окружење, пословни амбијент у земљи, тржишна конкуренција и способност повезивања у вертикалне ланце стварања вредности која се генерише експортом на јединствено глобализовно тржиште.

Друго поглавље посвећено је анализи спољног окружења, односно, савремених тенденција у светској привреди, коју карактеришу: глобализација, либерализација и дерегулација економских односа, као главна оруђа новог светског поретка у процесу демонтаже старог „вестфалског

поретка“ заснованог на економском суверенитету земаља. Процес глобализације допринео је да на светском нивоу институционализовани капитализам детронизира државни капитализам, који је у „вестфалском поретку“ имао кључну улогу у формирању токова међународне трговине. Процеси либерализације и дерегулације су у знатној мери девалвирани улогу државе у креирању екстерних и интерних токова робе, услуга и фактора производње, док су проширене ингеренције глобалистичких институција и регионалних интеграционих аранжмана на рачун ограничења суверенитета националних економија у домену креирања економске политике. Као резултат ових процеса дошло је до експанзије глобалне размене робе, услуга, радне снаге и капитала, која је надмашила тренд раста светске производње. Иако су све групе земаља, класификованих по развијености, остваривале корист од раста трговине, ипак су највећи добитници транснационалне корпорације (ТНК) и извозни кластери из најразвијенијих земаља, који присвајају технолошку ренту на бази „ефекта поларизације“ глобалног тржишта.

Пословни амбијент у Србији одсликавају резултати транзиционих реформи, чему је посвећено треће поглавље у раду. Избор модела спровођења транзиционих реформи је од круцијалног значаја за стабилност и развојне перспективе земље. Од овог избора зависе раст и структурне промене у привреди, који су, пре свега, дефинисани нивоом штедње и калитетом инвестиционих улагања. Осим тога, пословни амбијент представља кључну претпоставку у процесу приватизације и подстицања атрактивности земље за привлачење страних инвестиција, чему се посвећује посебно место у овој глави.

Концепту конкурентности посвећено је четврто поглавље у раду. У теоретском делу разматра се концепт микро, мезо и макро одрживе конкурентности, уз нарочит осврт на потребу системског приступа обликовању конкурентног окружења. Као сумарни индикатор конкурентности националне привреде најчешће се користи „Глобални индекс конкурентности“, Светског економског форума. Стога се посебна пажња у раду посвећује анализи елемената на основу којих је Индекс конструисан, као и позиционирању Србије у свету према појединим критеријумима конкурентности, презентованим у Извештају о глобалној конкурентности. Посебан допринос овој теми представља утврђивање конкурентских предности и недостатака српске привреде, уз предлог мера за подстицање позитивних и елиминисање негативних утицаја на конкурентску позију Србије у будућем периоду.

Кључни аналитички део у раду представља пето поглавље, које се бави конкурентношћу извоза робног и услужног сектора српске привреде, као и факторима који утичу на позиционирање домаћег извоза на глобалном тржишту. Први део овог поглавља посвећен је робном извозу и анализи регионалног, секторског и робног аспекта његове конкурентности. Посебан акценат стављен је на декомпозицију доприноса динамике светске трговине, регионалне и робне структуре извоза и конкурентности, на раст робног извоза домаће привреде у периоду транзиције. У другом делу овог поглавља, посвећеном услугама, посебно су анализирани: динамика и структура девизног прилива по основу услуга, конкурентност, статичке и динамичке компаративне предности сектора услуга, као и извозни потенцијали појединих услужних грана.

У оквиру шестог поглавља обрађује се тематика управљања извозом на нивоу корпорације и посебно се указује на значај анализе иностраног тржишта, уз детектовање и превазилажење свих препрека које извозницима стоје на том путу. Организациони аспекти производње и пословања представљају битан фактор који утиче на уситњеност српског извоза, као и његову недовољну ценовну и квалитативну конкурентност. У том циљу, посебно су разматране могућности унапређења конкурентности извозника кроз: разне организационе шеме повезивања предузећа унутар кластера, управљање ланцима вредности и избор оптималног пословног модела, управљање трошковима, развој односа с клијентима и подстицање предузетничке културе и менаџмента знања кроз различите механизме мотивације запослених.

Тему седмог поглавља представљају институционалне детерминанте управљања извозом. Након кратког осврта на досадашње стратегије привредног развоја Србије, у наставку се одвојено разматра утицај развојне и стабилизационе политике на креирање повољних услова

привређивања у земљи. У оквиру развојне политике анализира се улога институција система у функцији алокације фактора производње, у условима несавршеног функционисања тржишта. Примена концепта „Проширено-неуталног статуса извозника“, уз подршку развоју стратешких индустријских грана, оптимизацију односа тржишних структура и економске ефикасности и одговарајућу политику образовања и подстицања И-Р активности, могла би представљати успешан модел развојне политике, којим би утицала на побољшање конкурентске позиције српских привредника. У том контексту, задатак макроекономске политике је да оствари што стабилније и што предвидљивије окружење за спровођење процеса, преко потребне, реиндустријализације домаће економије. На испуњење овог задатка држава утиче преко монетарне и фискалне политике, као и кроз ограничен утицај на спољнотрговинску политику, пре свега, преко изградње и позиционирања националног брэнда Србије, развоја мреже економске дипломатије у свету и подршке процесу дигитализације трговине.

У последњем, осмом поглављу, презентирају се резултати истраживања у складу са постављеним хипотезама и предлажу системске мере за побољшање извозних перформанси српског извоза.

6. Остварени резултати и допринос истраживања

Имајући у виду наведени предмет дисертације, резултати тестирања хипотеза су показали да је првих пет тестираних хипотеза одбачно, док је последња, шеста, прихваћена, уз назнаку да се утицај конкурентности на раст извоза не заснива на структурним и квалитативним променама, већ више одсликава пад животног стандарда друштва, који је, углавном преко зарада, утицао на побољшање трошkových фактора конкурентности. Стога, прихватање *Х6* не релативизира тачност основне полазне претпоставке у дисертацији, *да недостатак квалитетног управљања извозом представља основни узрок незадовољавајућег позиционирања Србије на глобалном тржишту.*

Резултати спроведених истраживања недвосмислено указују на традиционално низак ниво конкурентности домаће привреде, што потврђују и редовни извештаји „Global Competitiveness Indeks“ Светског економског форума. Узроци ниске конкурентности су системског карактера и може се рећи да су „уткани“ у начин функционисања друштвене заједнице, њене институције и комплетну економску и социјалну инфраструктуру земље.

Демонтажа системских узрока неконкурентности може се извршити само системским мерама унапређења конкурентности целокупне привреде. Да би се подстакла конкурентност српског извоза робе и услуга, неопходно је ускладити утицаје четири основне детерминанте извоза: глобалног окружења, пословне климе у земљи, мера економске политике на нивоу државе и локалних самоуправа и мера пословне политике на нивоу предузећа.

Утацај глобалног окружења испољава се кроз процесе глобализације, либерализације и дерегулације светске трговине, као и кроз деловање ТНК и економски развијених земаља. Глобално окружење се не може мењати, већ му се мора прилагођавати на начин који ће најмање коштати једну малу, недовољно развијену земљу, попут Србије.

За разлику од глобалног окружења, на остале детерминанте извоза може се активно деловати. Све три преостале детерминанте извоза могу се подвести под услове пословања у земљи. Афирмативни услови пословања зависе од повољности пословне климе у држави, која пружа невидљиву енергију свим субјектима пословања и креаторима економске политике да синергетски делују у правцу унапређења конкурентности земље и њеног извоза. Привреда једне земље може бити у узлазној фази, са великим бројем предузећа која у континуитету остварују позитивне пословне резултате, увећавају капитал, запошљавају радну снагу и поправљају перформансе пословања, што даје посебан импулс целом друштву да настави са реформама у правцу равноправног укључивања привреде у глобалне производне процесе и трговинске токове. С друге стране, неповољну пословну климу одражава ситуација, у којој се повећава број губиташа, топи капитал компанија, расте незапосленост и слабе перформансе предузећа. У

таквом случају, мере економске и пословне политике имају још компликованији задатак, да подстакну развојни преокрет, који би изнова мобилисао друштво на заједничко деловање. Ово заједничко и синергетско деловање свих сегмената друштва представља системски приступ отклањању узрока неконкурентности привреде и њеног извоза.

Финални резултат истраживања у дисертацији је формулисање и афирмација мултидисциплинарног концепта управљања извозом, као резултата интеракције свих учесника у привредном животу земље на спровођењу идеје о високо-конкурентној привреди Србије у глобалном окружењу.

Имајући у виду да укључивање у глобалне производне процесе и трговинске токове представља основни предуслов за раст и развој домаће привреде, дужну пажњу овој тематици мора да посвети и српска научна и стручна јавност.

Основни допринос ове дисертације у научном смислу је подстицај за формулисање једног новог системског, мултидисциплинарног и научно утемељеног приступа укупним напорима друштва, да се привреда Србије што боље позиционира на светском тржишту.

7. Мишљење Комисије о докторској дисертацији

Докторска дисертација кандидата мр Небојше Гаговића је урађена према раније одобреној пријави. У потпуности је остварен план истраживања, који је кандидат поставио, применом постојећих научних и стручних знања из предметне области. Дисертација је самосталан научно-истраживачки рад кандидата. Показана је веома изражена способност за оригинални приступ у анализи посматраних појава које су предмет дисертације.

Структура рада је веома добро постављена и омогућила је кандидату да оствари истраживачке намере. Кандидат је веома квалитетно успео да докаже основне хипотезе од којих се пошло у раду, као и да пружи релевантне одговоре на постављене циљеве рада, што је један од главних доприноса науци поред истраживачког дела рада. У значајној мери је заступљен критички приступ, а коришћена методологија обезбедила је уочавање и анализу савремених тенденција у области економије и финансија, посебно у области спољне трговине и привредног развоја.

Дисертација је први свеобухватни научни рад из области анализе системске конкурентности и управљања извозом на различитим нивоима посматрања у Србији и представља специфичан допринос проучавању ове области и у међународним размерама. Као таква, требало би да има изузетан утицај на обогаћивање истраживања, као и укупне литературе из ове области, како у нашој земљи тако и у земљама у региону централне и источне Европе.

Полазећи од напред наведеног, предлажемо Наставно-научном већу Факултета за економију, финансије и администрацију да прихвати докторску дисертацију кандидата мр Небојше Гаговића под насловом „Детерминанте раста извоза и анализа могућности повећања извоза Србије“, достави Универзитету Сингидунум на сагласност и одобри њену јавну одбрану.

У Београду, 29.03.2016.

Чланови Комисије:

Проф. др Снежана Поповић-Аврић,

Проф. др Михаило Црнобрња,

Проф. др Лидија Барјактаровић